

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja piirivalvekolledž

Valerija Dorofejeva

NÄOS JA SILMADE ASENDIS NING LIIGUTUSTES AVALDUVAD
VALETAMISE TUNNUSED

Lõputöö

Juhendaja:
Jaan Huik. PhD
emeritprofessor

Muraste 2013

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Politsei- ja piirivalvekolledži Muraste kool	Kuu ja aasta: juuni 2013
Töö pealkiri: Näos ja silmade asendis ning liigutustes avalduvad valetamise tunnused.	
Töö autor: Valerija Dorofejeva	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
<p>Antud lõputöö teemaks on "Näos ja silmade asendis ning liigutustes avalduvad valetamise tunnused". Lõputöö pikkus on 37 lehekülge ja koosneb kahest peatükist. Esitatud on 5 joonist ning 1 lisa. Teoreetilise osa peamiste allikmaterjalidena on kasutatud võõrkeelsete autorite raamatud.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks oli uurida valetamise tunnused, mis avalduvad liigutustes, näos ja silmade asendis, määrata Politsei- ja piirivalvekolledži lõpetajate teadmiste taset mitteverbaalse suhtlemise valdkonnas ehk valetamistunnuste tuvastamises, kas need teadmised on vajalikud ja kas on vaja kolledžis õpetada valetamistunnuste tuvastamist mitteverbaalses suhtlemises.</p> <p>Empiirilise osa andmete kogumiseks on kasutatud ankeetküsitluse meetodit. Küsitlus saadeti laiali interneti teel ning uuringus osalejad täitsid selle ära. Kokku saadeti laiali 70 ankeetküsitlust ning täidetuna tagastati 49. Seega vastas kogu valimist 70%. Andmeid koguti märtsis 2013.</p> <p>Antud lõputöös on käsitletud esimeses peatükis mitteverbaalse suhtlemise olemust ning valetamise tunnuste avaldumist. Ülevaade on antud põhilisematest valetamise tunnustest. Teine peatükk sisaldab empiirilist uuringut. Esitatud on uuringu tulemused ning teostatud analüüs. Toetudes empiirilise uuringu tulemustele, on jõutud järelduseni, et Politsei ja piirivalve kolledži lõpetajatel on ebapiisavad teadmised antud valdkonnas. Samuti teises peatükis on välja toodud ettepanekud, kus pakub autor välja töötada treeningute programmi Politsei- ja piirivalveameti töötajatele.</p>	
Võtmesõnad: mitteverbaalne suhtlemine, valetamise tunnused	
Keywords: non-verbal communication, lying sings	
Säilitamise koht: SKA Raamatukogu	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Jaan Huik, PhD	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Aivar Toompere	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	4
1. MITTEVERBAALNE SUHTLEMINE.....	6
1.1 Näoilme	8
1.1.1 Mikro- ja hägused näoilmed	9
1.1.2 Huuled.....	10
1.1.3. Emotsioonide puudumine ja falsifikatsioon.....	11
1.2. Silmad.....	13
1.3. Valetamise tuvastamine kehaliigutuste järgi	16
1.3.1 Manipulatsioon.....	18
1.3.2 Teised liigutused, mis vihjavad valetamisele.....	21
2. EMPIIRILINE UURIMUS.....	24
2.1. Uuringu eesmärk, valim ning meetod	24
2.2 Uuringu tulemused ja analüüs.....	25
2.3 Uuringu järeldused	27
2.4 Ettepanekud	28
KOKKUVÕTE	32
PE3IOME	35
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	36
LISA 1. ANKEEDI KÜSIMUSED	37

SISSEJUHATUS

Valetamine on väga levinud nähtus. Peaaegu kõik inimesed valetavad, mõned valetavad igapäevaselt. Valetamise põhjuseid võib olla mitmeid: kasusaamine, enda „puhtaks“ rääkimine, millegi ilustamine või hädavale. Vale tuvastamisel on detektorina abiks kehakeel.

Kehakeel on inimese käitumise lahutamatu osa, mis on suunatud väljapoole. Kehakeel võib asendada suulist suhtlemist ja annab inimesest usaldusväärset informatsiooni, seega on selle abil võimalik jälgida inimese mõtete ning tegude vastavust, inimese ausust. Kehakeele abil väljendatakse oma suhtumist, meeleolu, seisundit, tundeid, mõtteid.

Albert Meieribian tegi kindlaks, et info edastamine toimub verbaalsete vahenditega (ainult sõnadega) 7%, hääleliste vahendite (kaasaarvatud hääletoon ning intonatsioon) 38% ning mitteverbaalsete vahendite kaudu 55% ulatuses.

(Pease 2001: 5)

Teema kohta on nii inglisekeelset, venekeelset kui ka eestikeelset kirjandust üsna palju ning selle tööga on soovitud õppida inimeste valetamise tunnuseid lugema. Teemakohase kirjanduse analüüsi põhjal võib teha järelduse, et siiani pole olemas ühist arvamust, mis võiksid olla põhilised valetamise ja petmise eristamise tunnused; millised mitteverbaalsed inimese käitumise tunnused oma koosmõjul võiksid anda eksimatu informatsiooni inimese valetamise kohta.

Antud teema on aktuaalne Politsei- ja piirivalveameti töötajatele, kuna nendel tuleb igapäevaselt suhelda erinevate inimestega, nende hulgas kurjategijate, salakaubavedajate ja teistega. Antud teema valdamine on abiks valetamise, negatiivsete kavatsuste ja tahtlike seaduserikkumiste tuvastamisel.

Teema on valitud, kuna see pakub autorile huvi, eelkõige teadmiste saamise seisukohalt, mis tulevikus aitavad seostada oma erialast tegevust inimestega töötamisega. Antud töö kirjutamise käigus omandatud teadmised aitavad autoril paremini orienteeruda inimeste žestides, käitumises ning kavatsustes.

Antud töös püstitab autor järgmised probleemid: Mis on mitteverbaalne suhtlemine? Millised valetamise tunnused on valiidsamad? Kas on võimalik valetamist tuvastada tuginedes ainult ühele tunnusele?

Töö eesmärgid on:

- uurida valetamise tunnuseid, mis avalduvad liigutustes, näos ja silmade asendis;
- määrata Politsei- ja piirivalvekolledži (edaspidi ka PPK) lõpetajate teadmiste taset mitteverbaalse suhtlemise valdkonnas ehk valetamistunnuste tuvastamises;
- uurida kolledži lõpetajate arvamust, kas need teadmised on vajalikud igapäevases politseitöös või mitte.

Töö hüpotees on, et enamus uurimisobjektidest teab vähe mitteverbaalsest suhtlemisest ning valetamise tunnustest. Uurimisobjektiks on PPK lõpetajad.

Töö koosneb kahest osast. Esimeses peatükis käsitletud mitteverbaalse suhtlemise olemust ning valetamise tunnuste avaldumist, ülevaade on antud põhilisematest valetamise tunnustest. Teine peatükk sisaldab empiirilist uuringut. Samuti teises peatükis on välja toodud ettepanekud.

1. MITTEVERBAALNE SUHTLEMINE

„Kellel on silmad, et näha ja kõrvad, et kuulda, see võib kindel olla, et ükski surelik ei varja midagi tema eest. Kui vaikivad tema huuled – tema sõrmeotsad lobisevad kõik välja; valelikud märgid tulevad igast tema poorist.“(Freud 1959:94)

Mitteverbaalne suhtlemine on suhtlemine, kus sõnumeid edastatakse sõnalisi märke kasutamata. Rohkem kui sada aastat tagasi Charles Darwin ütles, et miimilised väljendused on universaalsed. Mitteverbaalne käitumine, võttes arvesse selle kontrollimise raskusi, on kõige tähtsam infoallikas valetamise tuvastamisel. (Nierenberg 1997: 22)

Keelelist suhtlust toetab žestide ja miimikana avalduv mitteverbaalne suhtlus. Inimene vahendab infot sõnu kasutamata. Ilmed, žestid, pilgud annavad infot kõneleja seisundi, hoiakute kohta. Olulisimad ilmed on seotud silmade ja suu ümbrusega. Üle 50 % vestluses omandatavast infost kannavad žestid ja miimika. Eristatakse 135 kehakeele väljendit ning koguni 85 pea- ja näoliigutust. (Nierenberg 1997: 3)

Mitteverbaalse suhtluse tähtsusest arusaamine muutub eriti aktuaalseks vale tuvastamise vajadusel. Pettuse hetkelise tuvastamise retsepti pole olemas. Antud ajaks on kindlaks tehtud fakt, et mõningad info moondamise tunnusjooned on spetsiifilised iga inimese puhul – mitte ükski info moonutamise näitaja ei ole tõene kõikide inimeste puhul. Kuid siiski on võimalik pettust tuvastada. Kui inimene kavatseb petta, tema käitumine muutub tema tahtest sõltumata, ning see ei muutu mitte ainult välisel tasemel vaid ka sisemisel füsioloogilisel. On võimalik esile tuua põhilisi kanaleid, mida mööda toimub info lekke pettusest. (McKay, Davis & Fanning 1995: 59)

Esmane reaktsioon on kõige tõelisem. Inimene võib hetkeks mõttesse jääda, et vastust välja mõelda, kui inimene räägib tõtt, siis ta üldjuhul ei jää pikalt mõtlema vastuse üle. Lisaks tuleb tähelepanu pöörata žestide ja sõnade vastavusele. Kui jaatava vastuse korral inimene vangutab pead eitavalt või vastupidi noogutab jaatavalt rääkides eitavalt, vihjab see suure tõenäosusega sellele, et vestluskaaslasele räägitakse seda, mida ta kuulda tahab, mitte tõtt. (Ekman 2008:34)

On vähemalt neli põhjust, miks inimesel on oma mittesõnalist käitumist raskem kontrollida kui sõnalist.

- On olemas reflektorsed seosed emotsioonide ja mitteverbaalse käitumise vahel, samas kui sellised seosed puuduvad emotsioonide ja kõne vahel. Hetkel, mil inimene ehmatub ta peaaegu automaatselt kaldub tagasi ning tema nägu muutub teatud viisil. Kuid puudub kindel lause, mida inimene ütleks ehmatamise hetkel. Kujutage ette tüdrukut, kes vaatab telerit selle asemel, et teha kodutööd. Kui tema isa astub tuppa, ta ütleb, et on just õppimise lõpetanud, öeldes seda muutub ta ehmunuks, kuna saab aru, et isa võib tema sõnu kontrollida. Et oma hirmu varjata, peab ta kuidagi saama võidu oma reflektorsete mitteverbaalsete reaktsioonide üle, mis on seotud hirmuga, samal ajal ei pea ta muretsema automaatsetest verbaalsetest seostest.
- Inimesed on rohkem treenitud kasutama sõnu, mitte käitumise kontrollimises, kuna kõne on reeglina infovahetuses olulisem kui käitumine, kuid on olemas ka erandid. Näiteks objektide vormi ja asukohta on lihtsam näidata käega kui kirjeldada sõnadega.
- Antud fakt, et sõnadel on infovahetuses suurem kaal kui käitumisel, sunnib inimesi pöörama rohkem tähelepanu sellele, mida nad räägivad kui sellele, mida nad teevad. Õpetaja mäletab kindlalt seda, mida ta rääkis loengus, kuid oma käitumist selle ajal teadvustab ta tunduvalt vähemal määral. Võimalik, et ta ei saa aru, et ta vaatab ühte punkti klassi tagaseinal kogu loengu ajal, kuni keegi talle sellest räägib. Kahtlusalune ülekuulamisel politseis ja kandidaat töövestlusel jätavad suure tõenäosusega meelde, mida nad rääkisid, samas neil on tunduvalt raskem meenutada oma tegevust – kuidas liikusid nende käe- ja jalalabad, kui tihti nad vaatasid kõrvale vestluse ajal, millist tooni kasutasid, missugune miimika saatis nende kõnet. (Дубровский 1997: 118)

Tähelepanu käitumise suhtes on vajalik selle efektiivseks kontrolliks. Inimene ei suuda oma käitumist kontrollida, kui ta ei tea, kuidas ta tavaolukorras käitub. Seetõttu, kui inimesed üritavad käituda „tavaliselt“ võib see neil õnnestuda ainult juhul kui nendel on teada nende käitumine tavalises olukorras. See meenutab pildistamise protsessi. Mitmele inimesele on vaja märkida, et nende näoilme ei ole loomulik? See paneb neid ebamugavasse olukorda: nad üritavad olla loomulikud, kuid ei tea kuidas seda teha. (Фрай 2005: 37)

- Inimene ei suuda vaikida mitteverbaalsel tasandil. Näiteks kahtlusalune politseis ülekuulamisel saab aru, et politsei teab tema seosest kuriteoga rohkem kui ta arvas. Võimalik, et see sunnib teda rääkima teistsugust lugu, kui see, mille ta oli algselt planeerinud. Verbaalselt ta võib teha pausi, et mõelda kuidas vastata ebameeldivas

situatsioonis. Kuid mitteverbaalne paus on võimatu. Tema käitumine on ilmne kogu ülekuulamise vältel, isegi siis, kui ta ei räägi, ning politsei töötajad saavad seda käitumist jälgida ja interpreteerida. (Дубровский 1997: 118)

Mitteverbaalne käitumine, võttes arvesse selle kontrollimise keerukust, võib olla tähtsaks info allikaks vale avastamisel. Samas on tekkimas kolm olulist probleemi:

1. Kas on seaduspäraseid erinevusi valetava ja tõtt rääkiva inimese mitteverbaalses käitumises?
2. Kas vaatlejad on teadlikud nendest erinevustest?
3. Kas vaatlejad on võimelised tuvastama valet jälgides teise inimese kehakeelt? Esimene probleem on seotud objektiivsete või tõeliste vale indikaatoritega – mitteverbaalse käitumise elementidega, mille kohta on selgunud, et nad on seotud valetamisega. Teine ja kolmas probleem on seotud vale subjektiivsete indikaatoritega – mitteverbaalse käitumise elementidega, mida vaatleja tõlgendab kui valet, vaatamata sellele, kas tegemist on vale ilmingutega või mitte. Termin „tõeline tunnus“ on tihti eksitav, kuna võib oletada, et valega kaasneb unikaalne spetsiifilise käitumise muster. See pole nii, elus ei eksisteeri midagi Pinokkio nina sarnast. Näiteks pole tõsi, et alustades valetamist inimesed tõstavad kulme, nende hääl väriseb, jalalabad hakkavad lohisema ning pilk pööratakse kõrvale. Samas mõned käitumismustrid esinevad valetamise ajal tihedamini kui teised. (Шейнов 1998: 88)

1.1 Näoilme

Kõik emotsioonid peegelduvad näol. Inimese nägu on tähtis info allikas kuna see võib nii valetada, tõtt rääkida kui ka mõlemat korraga teha. Tavaliselt kannab nägu kahte sõnumit – seda, mida valetaja öelda tahab ja seda, mida ta tahaks varjata. Ühed näoilmed toetavad valet, andes meile valet informatsiooni, teised aga näitavad tõde, kuna näevad välja ebaloomulikud ning tõelised tunded paistavad läbi nende, vaatamata kõikidele pingutustele tunnete varjamiseks. Mingil hetkel valelik nägu võib näida usutavana, kuid juba järgmisel hetkel võivad sellel ilmnedu varjatud mõtted. Võib juhtuda ka nii, et tõelised ja näitlikud emotsioonid antakse edasi samade näoosadega samal ajal. Arvatakse, et enamus inimesi ei suuda tuvastada valet, sest nad ei oska eristada tõelist näoilmet valelikust. Tõelised tunded peegelduvad teie näol kuna miimika on tahtmatu ning meie mõtetele ja soovidele mittealluv. Enamus inimesi kasutab erinevaid miimilise petmise vahendeid. Selleks, et aru saada, kas inimene valetab või räägib tõtt, tuleb teada mitteverbaalse suhtluse algaluseid, tuleb

pöörata tähelepanu inimese žestikulatsioonile ning signaalidele, mida inimese keha edastab. (Ekman 2008 : 89)

Põhilised petmise tunnused miimikas on need tunnused, mis annavad võimaluse oletada, et antud näoilme on petlik:

- Assümeetrilisus. Mõlemal näopoolel avalduvad samad tunded, kuid ühel poolel on tunnete avaldumine suurem. Siinkohal peetakse silmas näolihaste töö sünkroonsust. Selle lahkkelid on kindel märk sellest, et inimene ei ela antud tunnet läbi vaid ainult näitleb seda. Assümeetrilised ilmed on küllaltki tihedad ilmne. Kui üks näopool muutub tugevamini kui teine, on see kindlaks teeseldud emotsiooni märgiks. Faktid väidavad, et assümeetrilisus on ainult siis kohane, kui näoilme on kavatsatud, võltsitud või loodud tellimuse peale. Kui näoilme on loomulik ja tahmatu, assümeetria peaaegu puudub.
- Ajalised iseloomustused. Ilmed, mis kestavad üle 10 sekundi on kindlalt ning üle 5 sekundi on tõenäoliselt võltsid. Enamus siirastest näoilmetest vahelduvad tunduvalt kiiremini. Kui välja jätta kõrgemtase, nagu ekstaas, raev või sügav depressioon, enamus tõelisi tundeid on lühiajalised ning nende ilmingud ei kesta üle mõne sekundi. Pikemaajaline näoilme hoidmine on suure tõenäosusega embleemiks või mõnituseks mõeldud.
- Näoilme ebakohasus võrreldes kõne, intonatsiooni ja kehaliigutuste suhtes on kolmandaks näitajaks, et emotsioonid ei ole tõesed. Kui demonstreeritavale emotsioonile vastav näoilme ilmneb sõnadest, hiljem on emotsioon tõenäoliselt teeseldud, kuna tõeline näoilme oleks ilmnenud kas lause alguses või isegi enne seda. Näoilmed, mis ei ole kehaliigutustega sünkroniseeritud on reeglina petmise tunnuseks. (Sorja Puškarjova, 23.03.2012)

1.1.1 Mikro- ja hägused näoilmed

Kui inimene valetab, tema kõige rääkivam miimika, millele esmajärjekorras tähelepanu pööratakse ongi tavaliselt võlts, ning peenemad valetamise ja varjatavate emotsioonide tunnused jäävad reeglina märkamatuks.

Kõige keerulisem infoallikas on mikroilmed. Need avaldumised annavad ülevaatliku pildi varjatutest emotsioonidest, kuid niivõrd hetkelise, et seda üldjuhul ei jõua märgata. Mikroilmed avalduvad mitte rohkem kui veerand sekundiks. Mikroilme haarab kogu näo, kuid ainult hetkeks.

Võttes ainult imeväikese osa ülejäänud tegevusest, on seda raske märgata. Mikroilmetega on olukord teistsugune, kuna vaatamata nende info küllusele varjatud emotsioonide kohta, ilmnevad need üsna harva. (Ekman 2008: 114)

Palju tihedamini ilmnevad hägused ilmed. Inimene jõuab teadvustada selle ilme avaldumist oma näol ning eemaldada see varjates teise ilmega. Naeratus on kõige levinum selliste ilmingute varjaja. Hägune ilme kestab kauem kui mikroilme, kuid võrreldes viimasega ei ole terviklik ega lõplik. Kuigi mikroilme on ajaliselt kokkusurutum, annab see kaasvestlejale hetkelise, kuid täiusliku pildi emotsioonist. Hägune ilme ei anna täielikku pilti emotsioonist, kuid kestab kauem ning selle varjamise fakt on paremini märgatav. Mikro- ja häguste ilmete analüüsimisel tekivad kaks probleemi, mis raskendavad enamuse valetamise tunnuste tõlgendamist. Mitte iga oma emotsioone varjav inimene ei näita mikro- või häguseid ilmeid, mistõttu nende puudumine ei tähenda veel ausust. Võime oma näoilmet hoida on erinevatel inimestel erinevalt arenenud. Teine probleem on tingitud võimatusest aru saada, et isegi ausad inimesed hakkavad närveerima, kui neid kahtlustatakse valetamises. Seda viga on võimalik vältida, kui teada, et mikro- ja häguste näoilmete ilmnemine iseenesest ei tähenda pettust. (Ekman 2008:95)

Ülevaltoodud mikro- ja häguste ilmete info põhjal on autor teinud järeldused, et olmetingimustes on väga keeruline tuvastada mikroilmeid. Nad on niivõrd lühiajalised et tuleb oma vestluskaaslast pidevalt jälgida, mis jätab rumala mulje ning on siiski üsna tõenäoline , et mikroilmed jäävad märkamatuks.

1.1.2 Huuled

Naeratus erineb kõikidest teistest näoilmetest – see näitab rõõmu ainult ühe lihase abil, samas teiste emotsioonide väljendamiseks läheb vaja kolm kuni viis lihast. Tänu oma lihtsusele on naeratus teistest emotsioonidest kergemini äratuntav. On olemas kaks põhjust, miks naeratus võib ilmned valetamise korral. Esimene on pinge maandamine. Naeratus on universaalne närvisüsteemi pinge maandamise mehhanism, Just see ongi selle esinemise põhjuseks vastsündinutel lastel, mille üle rõõmustavad lapsevanemad, pidades seda kommunikatsiooni alguseks – esimeseks tervituseks. Pinge maandamise mehhanism naeratuse abil säilib ka täiskasvanutel. Selle näiteks on niinimetatud „rumal naeratus“ traagiliste uudiste teatamisel. Kuna valetamine on olukord, mis kasvatab pingetaset, siis ka selle puhul võib ilmned naeratus. Teine põhjus, miks inimene valetamise ajal

võib naeratada, on tahtmine varjata, peita oma tõelisi emotsioone, asendades mudd emotsioonid kõige enam sotsiaalselt aktsepteeritavaga – naeratusega. (Sofja Pukarjova, 23.03.2012)

Kuid on kindlaks tehtud, et pettes ja tõtt rääkides inimesed naeratavad sama tihedalt. Aga inimesed naeratavad erineval moel. Spetsialistid eristavad üle 50 naeratuse liigi. Vale tuvastamisel on järgmised liigid kõige tähtsamad. Kaasvestleja naeratus (huuled on kergelt tõmmatud ülemistest ja alumistest hammastest tahapoole moodustades pikliku huultejoone, kusjuures naeratus ei tundu sügav), mis osutab välisele ja formaalsele teise inimese viisakusele, kuid mitte vabatahtlikule suhtluses osalemisele ja abistamise valmidusele. Naeratust eelistatakse ka sellepärast, et tänu õnnelikule näoilmele on ka petmine kergem. Õnnelikku naeratust on võimalik kustutada kui pigistada huuled kokku ja tõsta lõuga ülespoole. Kuid antagonistlike lihaste liikumine võib iseenesest välja näidata pettust, kuna mõlemate lihaste üheaegne liigutamine annab näole ebaloomuliku, pinges ilme. (Ekman 2008: 107-108)

Huulte krimpsutamine – see võib olla pettuse tunnuseks või katseks midagi varjata. Inimene püüab antud viisil ennast tagasi hoida, et mitte öelda midagi liigset, sama nagu ka käe või sõrmede asetamine suu ette. Veel on ka selline pettuse tunnus nagu kabjakujuline suu, see meenutab huulte krimpsutamist, kuid selle puhul ei suruta kokku mõlemat huult, vaid ainult alumist, ning see tungib natuke esile, huulte nurgad langevad allapoole ning lõuale tekivad kortsud, tavaliselt kabjakujuline suu tähendab millegi mitteteadmist, näiteks kui inimene väidab teile midagi ning tema suu on kabjakujuline, mis on tahtmatu, siis see vihjab sellele, et inimene ei tea millest ta räägib või pole oma sõnades kindel ja võib teile valetada. Kui kabjakujuline suu tekib tahtlikult, siis see ei tähenda valetamise tunnust vaid millegagi nõustumist või mittenõustumist. (Дубровский 1997: 61)

1.1.3. Emotsioonide puudumine ja falsifikatsioon

Emotsioonide puudumine või liigne miimika võivad rääkida sellest, et inimene on ilmselgelt ärevil ning see võib olla valetamise tunnuseks või katseks midagi varjata. Liikumatu nägu, ehk ei kasutata silmi ja kulme vaid ainult suud. Inimene püüab kontrollida kõiki lihaseid, et ennast mitte paljastada, ehk ta üritab varjata emotsiooni, mida ta tegelikult tunneb. Seda võtet võib nimetada „pokkeri näoks“. Näoilmete vaheldumise puudumine on samamoodi ebaharilik nagu ka võlts, imiteeritud miimika. Kui kaasvestleja hoiab absoluutselt erapooletut näoilmet, see tähendab, et ta kõigest jõust hoiab tagasi tähtsat või vajalikku infot oma kognitiivsest või emotsionaalsest reaktsioonist käsitletavale küsimusele.

Võib olla ta ei taha näidata, et see millest ta räägib ei peegelda tema tegelikke tundeid ja veendumusi, järelikult pole ta lõpuni aus. Isegi kui inimene suudab teha nii, emotsioon, mida ta varjab mingil moel ei avalduks, siis seda on võimalik tuvastada välise ilme järgi – inimene on pinges, tema ülemised silmalauad võivad tõusta, alumised on lõdvestunud ning kogu nägu ei paista sellisena nagu ta antud inimesel tavaliselt on. (Ekman 2010: 277)

Võltsid emotsioonid – võltsid emotsioonid on tihti valetamise tunnusteks, sellisteks emotsioonideks on enamasti rõõm (naeratus) ja imestumine. Et eristada tõelist naeratus võltsist tuleb tähelepanu pöörata silmadele, kui naeratus korral silmad ei kitsene ning silmade alla ei tekki kotikesi ning silmanurkadesse kortse ja kaasatud on ainult suu – järelikult on selline naeratus võlts. Võlts naeratus näitab, et inimene ei tunne midagi või tunnetab negatiivseid emotsioone ning selline naeratus on nende emotsioonide varjamiseks. (Костин 2008: 10)

Vahepeal kui süüdistada inimest milleski, siis ta teeb imestunud näo nagu ei teaks mitte midagi asjast, millest jutt käib. Inimene, kes tõesti midagi ei tea tunnetab tõelist imestumist, mis ei kesta üle ühe sekundi ning mille puhul on kaasatud silmad (ülemised silmalaod tõusevad), võivad olla kaasatud kulmud ja suu, kuid ka mitte üle ühe sekundi või kulmud langevad ja tulevad kokku ning suu avaneb. Kuid inimene kes on teadlik, millest jutt käib teeb imestunud näo, mis kestab üle sekundi, ning mille puhul ei ole kaasatud silmad, ta kaasab kulme, mis lihtsalt tõusevad, suu avaneb ning isegi kui kaasatakse ka silmi, siis selline imestumine pole siiski tõeline, kuna see kestab üle ühe sekundi.

Probleem, mis seisneb õigete valetamise miimiliste ja teiste tunnuste dešifreerimisel on näitlemise tehnika, mis annab miimika abil võimaluse imiteerida kõiki tundeid. Näitlemise tehnika (on tuntud ka kui Stanislavski süsteem) õpetab näitlejale seda, kuidas jätta meelde enda emotsionaalseid elamusi, et hiljem neid laval taasluua. Kui näitleja kasutab seda tehnikat, siis tema näoilme ei ole imitatsioon, vaid emotsiooni korduva läbielamise tulemus, teisisõnu emotsiooni elluäratamine ka füsioloogilisel tasemel. Valetaja võib ka Stanislavski tehnikat kasutada ja siis pole mingeid tunnuseid, et tema emotsioonid oleksid valelikud, sest mingil määral on nad tõesed. Valetaja näol ilmnevad valetamise ilmsed tunnused ainult siis, kui ta imiteerib valesid tundeid, Stanislavski süsteem annab võimaluse hajutada piiri tõeliste ja valede emotsioonide vahel. Veel enam, valetaja, kes on suutnud ennast veenda oma emotsioonide tõelisuses hakkab ise nendesse uskuma. Sellist

valetajat on juba võimatu tuvastada. Tuvastada võib vaid sellist valetajat, kes valetab ning selle juures teab, et ta valetab. (Ekman 2010: 75)

Mis puudutab nägu, nagu tõi välja Winston, siis veel üheks valetamise tunnuseks võib saada punetus. Just spontaanset punet (äkiliselt tekkinud ning füüsilisest koormusest sõltumatu) arvavad neurofüsioloogid närvisüsteemi reaktsiooniks, mis on raskelt kontrollitav. Isegi professionaalsed petised ja mängurid jälgivad teiste inimeste näovärvi väiksemaid muutusi, et ise mitte langeda pettuse ohvriks. Inimese põsed ei pea muutuma tumepunaseks, piisab vaid kergest punastamisest, et hakata kahtlema sõnade tõesuses.

Ülevalpool kirjutatu põhjal võib autor teha järelduse, et suheldes potentsiaalse valetajaga ei tasu loota ainult ühele valetamise tunnusele, neid peab kindlasti olema mitu. Näoilmeid peavad saatma vastavad intonatsioonid, sõnad ja žestid. Isegi kui vaadelda ainult nägu, siis ei tasu hinnangut anda üksikute ilmingute põhjal, kui nad ei kordu, või neid ei toeta teised ilmed.

Valetamise tunnused mitteverbaalses käitumises ei ole veel tõe tunnusteks. Mõned valetajad ei eksi mitte milleski. Kuid ka valetamise tunnuste olemasolu ei taga veel valetamist, kuna mõned inimesed tunnevad ennast ebamugavalt või süüdi ka siis kui räägivad tõtt. Tuleb jälgida inimese käitumise muutuseid ning pidada meeles igapäevase omaseid käitumise iseärasusi.

1.2. Silmad

Rahvasuu räägib, et silmad on hinge peegliks, ning, et silmadest saab näha nii mõndagi inimese kohta. Emotsioonide ja valetamise uuringute ekspert Paul Ekman kirjutab oma raamatutes, et inimesed võivad näha mingeid emotsioone silmades, pilke, mis räägivad millestki tänu silmalaugude, silmamunade liikumisele, pea kalletele ning kulmude liikumisele. Kõik see loob neid pilke ja emotsioone, mida inimene tunneb ning edastab mingit infot ainult silmade abil.

Silmade järgi on võimalik tuvastada milliseid emotsioone inimene tunneb ning kas need on tõesed või mitte. (Jaskolka 2004: 55)

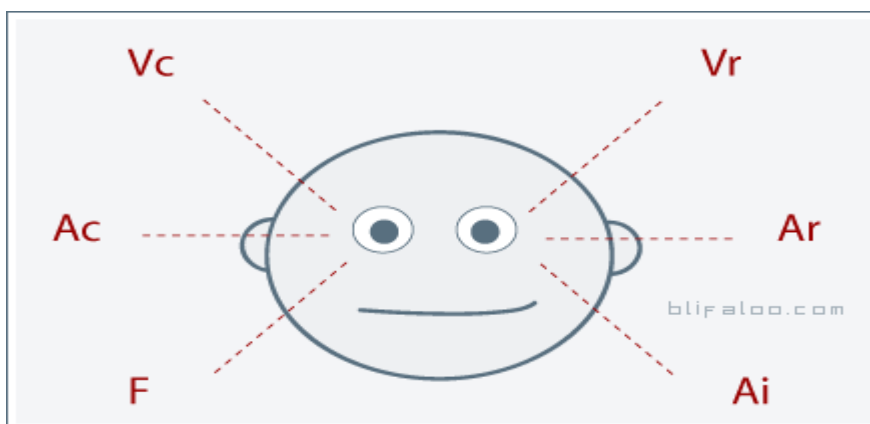
Normaalse kontakti korral, kui inimesed räägivad tõtt nende pilgud kohtuvad umbes 2/3 aja jooksul kogu kõnest. Kui inimene ei räägi tõtt või varjab midagi, siis tema silmad kohtuvad kaasvestleja

omadega alla 1/3 vestluse ajast. Seejuures ta üritab pilgu kõrvale viia, vaadata lakke, alla või kõrvale. Küsimuste korral, mis on seotud varjatava või tema poolt kunstlikult loodud infoga esimene ärevil näoilme või pilgu kõrvale suunamine võivad anda kinnitust kindlast desorientatsioonist, valetaja soovist kiirelt leida tõepärane vastus. (Щербатых 2005:55)

Üks enamlevinuid arvamusi, mis on seotud inimese käitumise ning vale tuvastamisega on see, et inimene on võimeline valetajat tuvastama lihtsalt tema silmi jälgides.

On olemas niinimetatud „silmae ligipääsu võtmed“. See on neurolingvistilise programmeerimise terapeutiline mudel. Antud teraapia oli loodud 70-ndate aastate keskel John Grinderi ja Richard Bendleri poolt. Mudel seisneb selles, et on olemas teatud silmamunade liikumine.

Allpool on toodud pildid ja seletused:

Joonis 1. Silmamunade liikumine

- Üles ja vasakule
Näitab: Visuaalselt konstrueeritud kujund/ Visually Constructed Images (Vc). Kui küsida kedagi „Kujutle lilla pühvli“, see oleks inimese silmade liigutuse suund sel ajal, kui ta visuaalselt konstrueerib kujundit.
- Üles ja paremale
Näitab: Visuaalselt meenutatakse kujundit/ Visually Remembered Images (Vr)
Kui küsida kedagi „ Mis värvi oli esimene maja kus Te elasite?“ ,siis see oleks inimese silmade liigutuste suund, sel ajal kui ta visuaalselt tuletab meelde oma lapsepõlvkodu värvi.
- Vasakule
Näitab: Auditoorne ehitamine/ Auditory Constructed(Ac). Kui küsida kedagi „Proovi luua

kõrgeim võimalik heli sinu peas“, see oleks silmade suund, sel ajal kui inimene mõtleb kõrgeimale helile ja „ehitab“ selle kõla, ehkki pole kunagi seda kuulnud.

- Paremale

Näitab: Auditoorne meenutamine/ Auditory Remembered (Ar). Kui küsida, kedagi :” Kas mäletad kuidas kõlab sinu ema hää?” see oleks silmade liigutuste suund, sel ajal kui inimene mõtleb küsimuse kohta ja auditoorselt tuletava meelde seda heli.

- Alla ja vasakule

Näitab: Tunnet / Feeling (F). Kui küsida: „ Kas sa mäletab lõkke lõhna?“ siis see oleks silmade liigutuste suund, sel ajal kui inimene mõtleb küsimusele ja meenutab lõhna, tunnet või maitset.

- Alla ja paremale

Näitab: Sisemine dialoog/ Internal Dialog (Ai). See on silmade suund, kui inimene räägib ise endaga.

Kõik need silmade suunamised vastavad paremakäelistele inimestele, vasakukäelistel on kõik vastupidi. Väga tihti silmade ligipääsu võtmeid analüüsitakse täielikult valesti. (Eye Direction and Lying 23.01.2013)

On olemas mitmeid inimesi, kes on veendunud, et jälgides kaasvestleja pilgu suunda on võimalik täiesti kindlalt määrata tema aususe taset. Kahjuks nende seas on ka politseiuurijad. Nad arvavad, et võivad tuvastada, kas ülekuulata räägib tõtt pöörates tähelepanu, kas ta vaatab vasakule või paremale silmakontakti katkestades. Mitte miski ei saa olla tõest sama kaugel. Mitmed uuringud on tõestanud, et antud vale tuvastamise meetod on äärmiselt ebakindel. (Walters 2010: 42)

On olemas ka teised tunnused, mille alusel on võimalik inimese valetamist märgata, pöörates tähelepanu ainult silmadele. Selline tunnus nagu „liikumatud silmad“. Kui inimene meenutab midagi ning seejuures ei suuna pilku kõrvale vaid vaatab kaasvestleja silmadesse või talle otse, siis see võib olla valetamise tunnuseks, eriti kui selle juures toimub kiire, mõtlemata vastus küsimusele, siis see veel rohkem viib mõttele, et ta valetab. Kuid silmakontakti maht kaasvestlejaga on ka mitte kõige usaldusväärsem meetod vale tuvastamiseks. Ebakindel on ta seetõttu, et selline käitumine esineb kahes situatsioonis. Esiteks inimene, kes hoiab tihedat või pidevat silmakontakti püüab saavutada kontrolli kaasvestleja üle, saavutada domineerivat positsiooni vestluses. Vestleja, kes on saanud sellise kontakti

osaliseks tavaliselt tunneb, et ei peaks kahtlema rääkija sõnades. See on sama, kui mitteverbaalselt anda mõista, et siinkohal pole kahtlused vajalikud. Teisest küljest pidev silmakontakt võib olla seotud, et inimene arvab, et selleks, et olla usutav tuleb kaasvestlejale vaadata otse silma. Niiviisi loodab ta tõestada absoluutset tõesust. Selline reaktsioon annab kogunud vaatleja olulist infot. Kuid selle info märkamiseks tuleb tuvastada, mis on iseloomulik antud inimese tavakäitumisele. Kui ta ootamatult hakkab hoidma pidevat silmakontakti, siis võib sellist käitumist klassifitseerida kui olulist muutust. Vestluspartner loodab, et selline kontakt tõlgendatakse kui absoluutse tõesuse märk. Kuid tegelikkuses tema poolt saadetavad signaalid räägivad selgelt, et ta tahab midagi varjata. (Глаза и обман 23.03.2012)

On olemas veel selline tunnus nagu „pilgu kiire eemale viimine“, avaldub kui vestluspartner räägib midagi või vastab küsimusele ning peale teatuid sõnu viib kiirelt pilgu eemale ja suunab selle tagasi. Näiteks inimene vaatab oma vestluspartnerit kuid peale oma sõnu viib pilgu hetkeks minema ja siis suunab selle tagasi. See võib olla katseks midagi varjata.

(Глаза и обман... 23.03.2012)

1.3. Valetamise tuvastamine kehaliigutuste järgi

Kontrollimatud kehaliigutused on üks parimaid valetamise tunnuseid. Vahel on keha järgi kohe näha valetamist. Erinevalt näost või häälest keha pole niivõrd tugevalt seotud emotsioonide eest vastutavate aju osadega. Kehaliigutusi on kergem varjata kui „hääle reetvat värinat“ või emotsiooni avaldumist näol. Kuid enamik seda ei tee, kuna arvavad, et selleks pole vajadust. Ning kuna kehale ei osutata tähelepanu, on see tähtsaks info allikaks. (Walters 2010: 79)

Mitteverbaalsete žestide äratundmine, mis signaliseerivad valetamist, on üheks suhtluse tähtsaimaks oskuseks, mida võib õppida inimese käitumise jälgimise protsessis.

Embleemideks nimetatakse liigutusi, žeste, mis omavad kindlat tähendust, mis on teada igaühele, kes kuulub teatud kultuurigruppi. Enamus teisi žeste ei oma sellist konkreetset tähendust ning nende mõte pole niivõrd arusaadav. (Navarro 2010: 31)

Paljud žestid ei tähenda midagi ilma saatvate sõnadeta. Embleemid aga erinevalt lihtsalt žestidest on kasutatavad sõnade asemel või seal, kus sõnu ei tohi kasutada. Igal riigil on oma embleemide

sõnastik ning tihti on see erinev ka erinevatel regionaalsetel gruppidel riigi sees. Hästituntud embleemide näideteks on: peanoogutus – „jah“ ning pea horisontaalne liigutus - „ei“, käeliigutused „tule siia“ ja „tere/nägemist“. Embleeme näidatakse alati meelega. Inimene, kes näitab embleemi on kindlasti teadlik oma tegevusest. Ta on vastu võtnud otsuse mingi sõnumi edastamiseks. On aga ka erandeid. Nii nagu juhtub ka kõnevääratusi nii juhtub ka vääratuse kehaliigutustes – need ongi embleemid, mis annavad välja info, mida inimene üritab varjata. Tuvastada, et embleem on juhuslik möödalask, mitte ettekavatsetud tegevus on võimalik kahe aspekti järgi. Esimene neist – tegevust ei viida lõpuni, vaid see on fragmentaarne. Teiseks näitajaks, et embleem on suure tõenäosusega vääratuse, on see, et see on näidatud harjumatu asendist. Enamus embleemidest demonstreeritakse enda ees kaela ja talje piirkonna vahel. Embleemi, mida näidatakse harilikust asendist on võimatu mitte märgata. Vääratuse puhul embleemi ei näidata kunagi harjutud positsioonis. Need kaks momenti (tegevuse fragmentaarsus ja ebaharilik positsioon) segavad embleemi märkamist nii valetajal kui ka selle ohvril. Mitte iga valetaja ei demonstreeri embleemaatilisi möödarääkimisi, kuid kui need juhtuvad, siis see on küllaltki kindel tunnus. Embleemaatilisi möödarääkimisi võib usaldada. Nad on tahtmatult väljunud info tõelisteks tunnusteks. (Ekman 2008: 54)

Illustratsioon – see on veel üks kehaliigutuste liik, mis võib olla valetamise tunnuseks. Illustratsioone tihti aetakse segi embleemidega, kuid tuleb osata neid eristada, kuna valetamise protsessis nad alluvad vastupidistele muutustele: kui embleemaatiliste möödarääkimiste arv suureneb siis illustratsioonide arv tavaliselt väheneb.(Ekman 2008: 59)

Antud kehaliigutuste tüüp kannab sellist nimetust kuna illustreerib kõnet. Illustratsioonide meetmeid on mitmeid: võib rõhutada sõna või lauset sarnaselt rõhumärgile või millegi allajoonimisele kirjutamisel; võib jälgida mõttekäiku õhus käega kui oma mõtet dirigeerides; võib joonistada õhus kätega või näidata tegevusi, mis kordavad või võimendavad öeldut. Just käed tavaliselt illustreerivad kõnet, kuigi kulmude ja silmalaugude liigutused on ka tihti illustratsioonid nagu ka ülekaha liikumised. Inimese poolt kasutatavate illustratsioonide iseloom ei ole kaasasündinud vaid õpitav. Erinevate kultuuride inimesed mitte ainult ei kasuta erinevaid illustratsiooni tüüpe, vaid ka teevad seda erineva intensiivsusega; ühed illustreerivad äärmiselt vähe, teised palju. Isegi ühe kultuuri piires erinevad inimesed erinevad neile tüüpiliste illustratsioonide järgi. Tuleb välja, et valet ei tuvasta ainult illustratsioonide arv või tüüp. Valetamise tunnuseks on ka illustratsioonide arvu vähenemine võrreldes kõneleja tavalise käitumisega. Vaadeldes põhjuseid,

miks inimesed illustreerivad tavalisest vähem selgub, millal selline vähenemine võib olla valetamise tunnuseks. Esimene põhjus on emotsioonide puudumine sõnadest. Inimesed illustreerivad vähem, kui teema neid kuidagi ei puuduta, kui nendel on igav, ebahuvitav või sügava kurbuse hetkedel. (Ekman 2010: 59)

Illustratsioonide arv väheneb ka siis, kui inimene räägib ebakindlalt. Kui keegi kaalub igat sõna, eelnevalt öeldut läbi mõeldes, siis ta ei hakka palju illustreerima. Illustratsioonide arv väheneb alati siis kui räägitakse ettevaatlikult. See võib olla ja mitte olla seotud valetamisega. (Сирцова 2009: 36)

Otsustav erinevus embleemide ja illustratsioonide vahel seisneb liigutuste ja tähenduste täpsuses. Embleemide puhul nii üks kui teine on vajalik: ei sobi suvaline liigutus, ainult teatud liigutus annab tähenduse edasi piisava täpsusega. Illustratsioonides, mis on oma olemuselt rohkem laialivalguvad võivad kasutust leida kõiksugused liigutused. Illustratsioonid ei oma erilist tähtsust, kui neid vaadelda sõnadest eraldi. Kui pole kuulda sõnu siis ainult illustratsioonide põhjal ei saa vestlusest suurt midagi aru. Teine olukord on siis kui inimene näitab embleemi. Erinevus embleemide ja illustratsioonide vahel seisneb ka selles, et vaatamata sellele, et mõlemaid näidatakse kõne ajal võivad embleemid asendada sõnu siis kui inimesed vaikivad või saa rääkida. Illustratsioonid vastavalt kirjeldusele kohtuvad ainult kõne protsessis, nad ei asenda kõnet ega leia kasutust vaikivate inimeste vahel. (Ekman 2008: 58)

1.3.1 Manipulatsioon

Inimesed, kes üritavad valet avastada tihtipeale loevad ausat inimest valetajaks kuna see demonstreerib palju manipulatsioone. Kuigi inimesed arvavad, et suurenenud manipulatsioonide hulk on valetamise kindlaks märgiks ei vasta see tõele.

Manipulatsioonide hulka loetakse neid liigutusi, millega pühitakse, masseeritakse, hõõrutakse, näpistatakse, nokitsetakse, sügatakse teist kehaosa või tehakse sellega muid liigutusi. Manipulatsioonide kestus varieerub mõnest hetkest mõne minutini. Tavaliselt manipuleeritakse käega ning retsipientideks võivad olla juuksed, kõrvad, nina. Manipulatsioonid võivad piirduda näoga (neid võib teha surudes keelt põske, kergelt huuli hammustades) või ühe jala liigutamisega teise suhtes. Manipulatsiooni akti osalisteks võivad saada mingisugused esemed: tikk, pliats, kirjajlamber, suits. Kui panused on kõrged võivad manipulatsioonid katkeda, kuna inimesele

mõjuvad vastandlikud jõud. Kõrged panused sunnivad valetajat jälgima ja kontrollima selliseid saadavaid ja laialt teatuid valetamise tunnuseid nagu manipulatsioonid. Kuid need samad kõrged panused, tuues esile paljastamise kartuse ning suurendades seeläbi diskomfortsust võivad tõsta manipulatsioonide arvu käitumises. Inimene võib märgata tihenenuid manipulatsioone, suruda neid alla kuni täieliku kadumiseni või ajutiselt, mõne aja möödudes uuesti märgata ja alla suruda. Kui inimene valetab tavaliselt on ta ärevil. Püüdes oma ärevusest jagu saada ta tahtmatult teostab kaootilisi, põhjendamatu liigutusi. Valetaja ei suuda rahulikult paigal püsida, ta tahtmatult teostab palju väiksemaid jalgade liigutusi. Selliste liigutuste hulka võib arvata jala kiigutamist või sellega trampimist. Lisaks sellele valetajal võivad põlved väriseda. Põhjendamatuks liigutuseks võib arvata ka erinevate esemetega mängimist. Näiteks valetaja korrastab särgi käist või kella rihma, sorteerib pabereid või seob paelu. (Фрай 2006: 85)

Arvatakse, et kui inimesed valetavad, siis nad satuvad enda jaoks harjumatusse olukorda. Manipulatsioonid muutuvad intensiivsemaks ükskõik millise diskomforti suurenemise korral. Kuid inimesed näitavad palju manipulatsioone ka lõdvestunud seisundis, tundes ennast vabalt ning lõpetades enda vaoshoidmise. Sõprade seltskonnas tavaliselt hoolitakse viisakusest vähem. Ülevalpool kirjutatu õigsuse korral manipulatsioonid on diskomforti tunnusteks ainult ametlikes situatsioonides või vähetuntud seltskonnas. Selliselt manipulatsioonid ei ole vale kindlaks tunnuseks, kuna võivad tähendada diametraalselt vastastikkuseid seisundeid – diskomforti ja lõõgastumist. Lisaks sellele valetajad on teadlikud, et manipulatsioone tuleb alla suruda ning enamusest nendest on selles ka edukad. Valetajad ei oma selle kohta mingeid erilisi teadmisi, lihtsalt info manipulatsioonide seosest diskomforti ja närvilisusega on saanud kõigele tuntud folkloori osaks. Lisaks tuleb jälgida ka neid hetki, mil inimese käed olles kontaktis peaga osaliselt või täielikult blokeerivad või katavad silmi, nina või kõrvu. Sellised liigutused ilmnevad siis, kui inimesed alateadvuslikult saavad aru, et võivad oma valet paljastada mingi märgatava liigutusega. Sellisel juhul nad üritavad seda liigutust varjata kattes või kaitstes neid piirkondi vaatlejate või kuulajate pilkude eest. (Walters 2010: 141)

Töö autor vaatles mõnda sellist liigutust detailsemalt.

- Suu katmine käega. Mõnede žestide kiirus ja nende ilmselgus silma jaoks sõltub inimese vanusest. Näiteks, kui viieaastane laps valetab oma vanematele, siis koheselt peale seda ta

katab suu ühe või mõlema käega. Antud žest „suu katmine käega“ annab vanematele aimu, et laps valetas, kuid kogu oma elu jooksul inimene kasutab antud žesti juhul kui ta valetab, tavaliselt muutub ainult žesti kiirus. Kui teismeline valetab siis käsi katab suud peaaegu nagu viieaastasel lapsel, ainult, et sõrmed kergelt kordavad huulte joont. Antud liigutus muutub peenemaks täiskasvanud eas. Kui täiskasvanud inimene valetab, tema aju saadab talle impulsi suu katmiseks, katseks valetamise sõnu kinni hoida. Kui inimene vananeb tema žestide kätega näo juures muutuvad peenemaks ning vähem märgatavamaks, kuid siiski jäävad alles. Kui inimene kasutab seda žesti vestluses, see vihjab sellele, et ta ei räägi tõtt. (Шейнов 1998:72)

Samas blokeerida või katta suud kinni võib mitmel erineval moel. Antud žestide nimekiri on piiratud ainult kujutlusvõimega. Pliiatsi otsa närimine võib täita näiteks sama eesmärgi. Võib närida küüsi või kirjaklambreid, närida suitsu või sigarit, süüdata piipu. Kõikide nende tegevuste eesmärk on varjata suud vestluskaaslase eest. Naised hakkavad hajameelselt närima ehteid, kaante nurki, koti sangasid, kraenurki ja juuste otsi. Mehed hakkavad närima vurre, prillide sangasid, kapuutside paelu. Võimalik, et iga inimene on näinud, kuidas tema vestluskaaslane hakkab huult hammustama või närima või hammustab keele otsa, et oma kõnet paremini kontrollida. (Pease 1994: 33)

- Nina sügamine. Antud žest pole miskit muud kui täiustatud täiskasvanu variant sellest suu kinnikatmise žestist lapsepõlvest. Üks selle žesti olemuse seletusest seisneb selles, et kui halvad mõtted jõuavad teadvusse, see käsib käel suu kinni katta, kuid viimasel hetkel tahtest seda žesti varjata käsi tõmmatakse suu juurest eemale ning tulemuseks on kerge nina puudutus. Selle teiseks seletuseks võib olla see, et valetamise hetkel tekib sügelus nina närvilõpmetes ning tekib tugev tahtmine nina sügada, et sellest vabaneda.

See on näiteks sellele, et vanusega inimeste žestid muutuvad vähem märgatavaks, seetõttu on alati raskem lugeda 50 aastase inimese infot kui noore inimese oma. Žestil võib olla kaks tähendust, sõltuvalt sellest, kas inimene räägib või kuulab. Kui inimene, kes seda žesti illustreerib räägib ise, siis tuleb olla tähelepanelik, paistab, et ta ei räägi seda, millest tegelikult mõtleb. Teine selle žesti tähendus on tõe varjamine, kui inimene teab seda kui ei räägi oma teadmisest. (Щербатых 2005: 685)

Võib endale esitada küsimust – aga mis siis, kui inimeselt tegelikult sügeleb nina? Kui nina sügeleb, siis inimene sügab või kraabib seda tahtlikult, mis erineb kergetest nina puudutamistest valetamise korral.

- Silmalau hõõrumine. Antud žest on esile kutsutud sellega, et ajus tekkib tahtmine varjuda pettuse, kahtluse või vale eest, millega ta kokku puutub või tahtmisega vältida inimese pilku, kellele valetatakse. Mehed tavaliselt hõõruvad väga energilise liigutusega ning kui vale on väga tõsine suunavad pilgu kõrvale, tavaliselt maha. Naised teevad antud liigutust väga delikaatselt, tõmmates sõrmega silma alt. Sellel võib olla kaks põhjust: tänu oma kasvatusel pole nad tuttavad karmide žestidega või on liigutuste ettevaatlikust tingitud meiegi olemasolust. Pilku eemale pöörates suunavad nad selle lakke. (Pease 1994: 32)
- Krae eemaletõmbamine. Inimeste žestide, mis kaasnevad nende valetamisele uurimise käigus Desmond Morris täheldab, et vale toob esile kiheleva tunde näo ja kaela õrnas lihaskoes ning on vaja sügamist, et neid tundeid rahustada. Tundub, et see on aktsepteeritavaks seletuseks, miks mõned inimesed tõmbavad krae eemale kui valetavad ning kahtlustavad et nende vale on läbinähtud. Lisaks tundub, et inimesel tekkivad kaelale higipiisad kui ta valetab ja tunneb, et tema vale on paljastatud. Kui vestluskaaslane näeb, et inimene teeb antud liigutust siis ta võib küsida talt „Kas te ei saaks seda korrata?“ või „Kas te ei saaks antud punkti täpsustada?“ Ning see sunnib valetajat on kavalast mängust loobuma. (Lewis & Saarni 2004: 36)

Kõigest ülevapool loetletust võib töö autor teha järelduse, et vale tekitab kiheleva tunde kaela ja näo õrnas lihaskoes ning on vaja sügamist, et see tunne rahuldada. Lisaks suurendab valetamine hapnikuvajadust ning inimene lõdvendab krae või lipsu. Hõõrumise žestiga üritab aju valet blokeerida.

1.3.2 Teised liigutused, mis vihjavad valetamisele

Autor vaatles käte liigutusi manipulatsioonide näitel. Kuid mitte ainult käed ei aita kaasvestleja valet tuvastada. Nagu ülevalpool juba kirjutatud on, kui inimene valetab või saab aru, et teda kahtlustatakse petmises, tunneb ta stressi. Vestluse ajal tuleb jälgida jalgade liikumist, kuid teha seda kõrvalise pilguga. See aitab märgata stressi tunnuseid.

Inimene peaaegu ei pööra tähelepanu sellele, mis toimub tema jalgadega. Üldine võimetus kontrollida alajäsemeid tähendab, et võib saada selgeid signaale vestluskaaslase poolt üleelatava emotsionaalse stressi kohta kuna inimene ei tee midagi selle allasurumiseks või varjamiseks. Inimesega vesteldes tuleb tähele panna, millal vestluskaaslase jalad hakkavad liikuma. Jalad ja jalalabad meenutavad rõhu all olevaid klappe. Jalgade või jalalabade liikumine annab märku, et inimese stressitase tõuseb. Inimene

hakkab jalgu ristama või sirutama. Mõned vahetavad ristamise suunda. Mõeldes sellele, mida tähendavad jalgade liikumised, tuleb meeles pidada, et nad räägivad tahtmisest antud situatsioonist või olukorrast pääseda. Väga tihti inimene, kes istub toolil hakkab põlvi tõstma ja langetama või neid kõrvale liigutama. See tähendab, et ta üritab maandata mingit stressi. Ta ei suuda antud olukorras lõdvestuda. Kui pöörata tähelepanu jalalabadele, siis võib märgata huvitavaid muutusi nende liikumises. Kui inimesel on jalad risti, siis võib märgata, et tema jalalaba hakkab kõikumama. See on ilmselge märk stressitaseme kasvust. (Walters 2010: 159)

Töö autor arvab, et jalgade ja jalalabade liikumine ei aita eriti vale tunnuste selgitamisel, kuid nad on heaks stressi taseme indikaatoriteks. Kui inimene demonstreerib mitmest stressireaktsiooni tüübist ükskõik millist, siis võib palju mõista tema emotsionaalse ja isegi mentaalse seisundi kohta.

Inimese seisundit võib hinnata mõnede teiste käitumuslike signaalide järgi. Näiteks inimene ootamatult sirutab jalad enda ette, samal ajal kergelt kaldudes seljatoele. Kui inimene võtab sellise asendi küsimusele vastates tähendab see seda, et ta pole lõpuni aus, varjab olulist informatsiooni või isegi valetab. (Walters 2010: 164)

Võttes antud peatüki kokku saab öelda, et valet tuvastades ei tasu keskenduda ühele keha piirkonnale, näiteks jalgadele. Kindlasti võrreldes erinevaid kehaosi ning määrates nende tähtsust kehakeele õige arusaamise jaoks võib öelda, et jalad ja jalalabad peaaegu ei anna informatsiooni, mis võiks olla kasulik inimese tõesuse määramisel. Tasub jälgida vestluskaaslase kogu keha liigutusi. Mõnedel juhtudel on paljutähendavaks liigutuste puudumine sellel piirkonnal, mis just oli väga aktiivne.

Nagu ütles De Paulo (1985) - inimesed, kes on valetanud või kogunud süütunnet ning peavad kandma oma valede või kuriteo taaka endaga kaasa, avastavad, et kindlustunde saavutamine on raske ning nende pinged ja stress on ilmsed. Püüded süütunnet või valetamist maskeerida asetavad nende mõistusele väga raske koorma, kui nad näevad vaeva iseenesest lihtsatele küsimustele vastuseid välja mõelda.

„Ei ole olemas ühtki kehakeele elementi, mis näitaks üheselt, kas inimene räägib tõtt või valetab. Kuid kehakeele elemente on tarvis tundma õppida selle pärast, et teades inimesele iseloomulikku kehakeele stiili, on võimalik seda kasutada tõerääkimise tuvastamiseks. Kui esitatakse uuritava teo kohta käiv küsimus, siis kui toimub muutus kehakeeles, ja see kordub uuritava teo küsimuse

kordamisel, siis see on valetamise tunnuseks. Süstemaatiline kehakeele mustri muutus on valetamise tunnuseks.“

Walters

2. EMPIIRILINE UURIMUS

2.1. Uuringu eesmärk, valim ning meetod

Politsei- ja piirivalveameti töötajate jaoks valetamise tuvastamine on tähtis ja keeruline protsess.

Politseiametnikud võivad väga tihti oma töös valetamisega kokku puutuda. Valetada võivad kõik kriminaalmenetluse osalejad: kahtlusalune isik, süüdistatav, kannatanu, tunnistaja, spetsialist, ekspert, tõlkija. Valetamise tõttu võivad tekkida konfliktid, mis takistavad kuriteo süüdlase tuvastamist, tõe tuvastamist ja tõendite kogumist. Vältida valetamist eeluurimise etapis on võimatu, kuid valetamist tuvastada saab küll. Selleks on vaja omada teoreetilisi- ja praktilisi oskusi ning teadmisi. (Сальников 2004: 135)

Politseiametniku võimest lahendada „vaenlase“ mängu sõltub eeluurimise edu, ning jõud ja vahendid, mis oli kulutatud selle saavutamiseks. Teadmisi ja oskusi omandatakse õppeprotsessi ja töö käigus. (Белкин 2004: 203)

Antud töö eesmärk on määrata Politsei- ja piirivalvekolledži lõpetajate teadmiste taset mitteverbaalse suhtlemise valdkonnas ehk valetamistunnuste tuvastamises, kas need teadmised on vajalikud ja kas on vaja kolledžis õpetada valetamistunnuste tuvastamist mitteverbaalses suhtlemises.

Antud lõputöö eesmärgi täitmiseks ja uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutatakse anketeerimist kuna anketeerimine võtab vähem aega ja võimaldab haarata suurema valimi. Ankeet on küsitlusleht mingite andmete saamiseks. Seda nimetatakse ka ankeetküsitluseks või kirjalikuks ringküsitluseks. Iseenesest võib kirjaliku ankeedi täita anketeerija, ent enamasti teeb seda anketeeritav ise. Ankeedi põhiliseks tunnuseks on kas osaliselt või täielikult esitatud valikvastused.

Ankeedi eesmärgiks on edaspidiseks töötamiseks tarvilike andmete kogumine, selleks ei tohiks olla ainult olukorra kirjeldamine, vaid ka võimalike seoste leidmine.

(Andmete kogumise meetodid 23.01.2013)

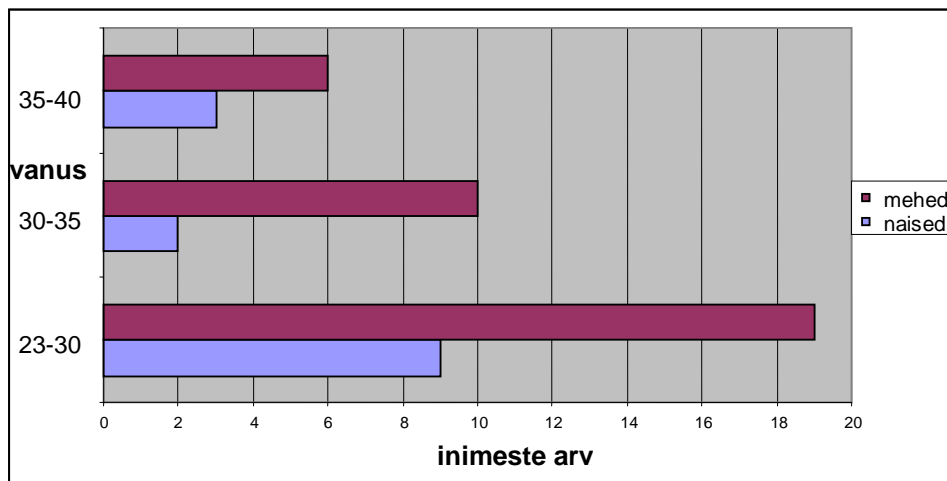
Anketeerimine – algandmed kogutakse teatud hulga inimeste käest kasutades selleks küsitluslehti, ankeete. Võib küsitleda kõiki või teatud osa inimesi, kes esindavad teatud gruppi inimesi. Küsimuste sõnastus peab olema üheselt mõistetavad.

Uurimisandmete saamiseks viis töö autor läbi anketeerimist Politsei- ja piirivalvekolledži lõpetajatega. Töö käigus esitas autor 70-le inimesele seitse küsimust (vt.Lisa 1). Täidetult tagastati 49 ankeeti.

Vastajatel paluti avaldada arvamust, mis tasemel politsei- ja piirivalveameti töötajad peaksid valdama teadmisi mitteverbaalse suhtlemise valdkonnas. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne. Andmeid koguti 2013. aasta märtsikuus. Saadud vastuste analüüsiks kasutati tarkvara Microsoft Excel 2007.

2.2 Uuringu tulemused ja analüüs

Vanuses 23 – 30 oli 28 vastajat, kellest 9 olid naised ning 19 mehed. Vanuses 30 – 35 oli 12 vastajat, kellest olid 2 naised ja 10 mehed. Ning vanuses 35 – 40 oli 9 vastajat, kellest 3 olid naised ja 6 mehed. Andmed kajastuvad Joonisel 2.

Joonis 2. Vastajate vanus ja sugu

Vastajate hulgas oli kokku 14 naist (29% vastajatest) ja 35 meest (71% vastajatest)

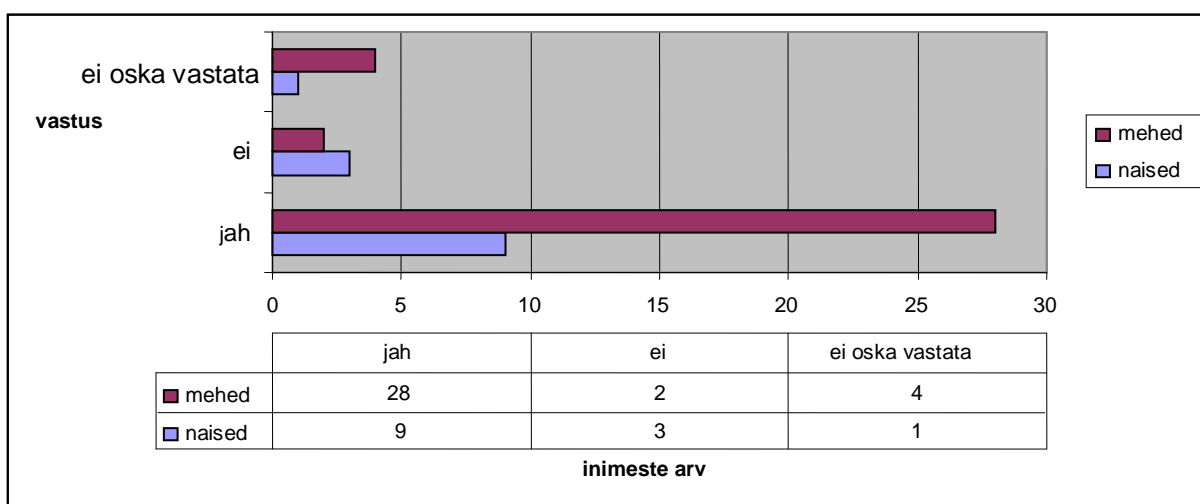
Küsimusele „Kuidas Teie hindate oma teadmisi mitteverbaalse suhtluse valdkonnas?“ oli välja pakutud neli vastusevarianti: suurepäraselt, keskmiselt, madalalt ning pole midagi sellest kuulnud.

Suurim osa respondentidest (36 inimest – 75%) arvasid, et nende teadmised on keskmisel tasemel. Üks inimene vastas, et tema teadmised vastavad kõrgemale tasemele. Ülejäänud kaksteist inimest hindasid oma teadmisi madalalt. Võimalik, et antud tulemused on põhjustatud inimeste huvi puudumisest mitteverbaalse suhtlemise teema vastu, seda tõendab ka kirjanduse saadavus antud valdkonna kohta.

Analoogse põhjuse tõttu neljanda küsimuse „Kuidas Teie hindate oma teadmisi vale tuvastamise valdkonnas mitteverbaalse suhtluse abil?“ vastused näitasid ka madalat teadmiste taset. Peaaegu kõik vastajad (45 inimest – 92%) valisid vastuse – madalalt. Ülejäänud 8% hindasid oma teadmised keskmiselt. Võrreldes kolmanda küsimusega, neljanda küsimuse vastused näitasid teadmiste taset just valetamise tunnuste tuvastamise kohta.

Küsimusele, kas Teie olete märganud vestluskaaslase puhul valetamise tunnuste avaldumisi, vastas 27 inimest (55%) jaatavalt. Antud vastajate hulgast täpsustasid oma vastust järgmiste kommentaaridega: sisemine pinges seisund, nina sügamine, pilgu kõrvale suunamine, näo punetus ja kaela silitamine.

Kuues küsimus oli järgmine: Mida Teie arvate, kas need teadmised on vajalikud politseiniku töös?. Vastajad saaksid valida kolme vastuse seas jah, ei, ei oska vastata.

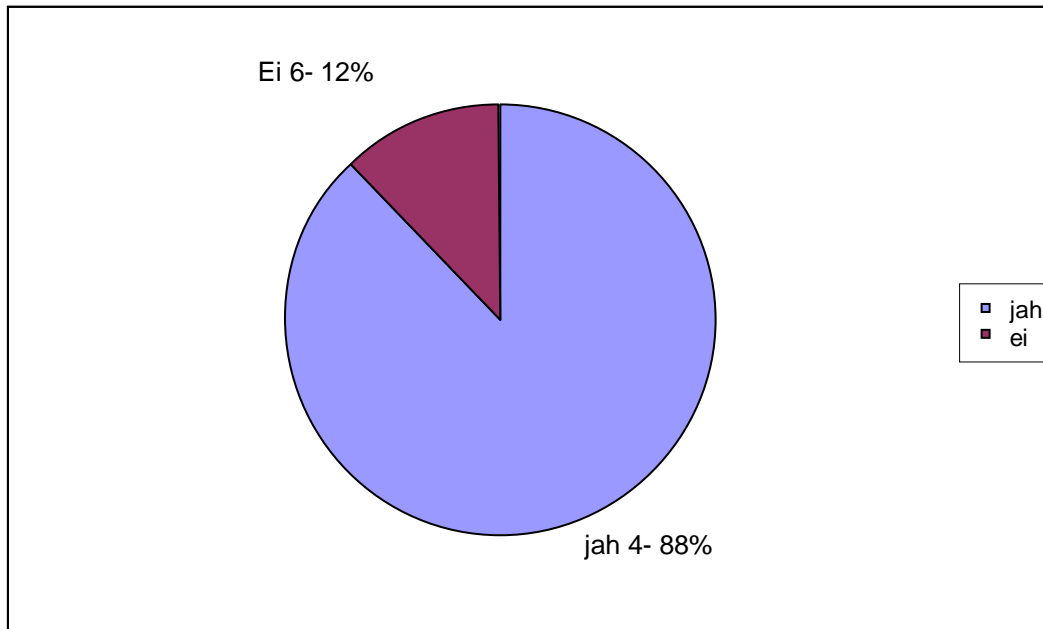
Joonis 3. Vastused kuuenda küsimusele.

Kaks meest, kes valisid vastuse “ei” kommenteerisid oma vastuse järgmisena: nende töös see ei ole oluline.

Seitsmes küsimus oli järgmine: mida Teie arvate, kas Politsei- ja piirivalvekolledžis on vaja õpetada valetamise tuvastamist? Kommenteerige oma vastust.

Jah - vastasid 43 inimeset (14 naist ja 29meest).

Ei - vastasid 6 (kõik mehed).

Joonis 4. Vastused viimasele, seitsmendale küsimusele

Mõned kommentaarid:

- Sõltub sellest kuhu peale lõpetamist tööle minna
- Need on väga olulised teadmised
- Ei tea, kas on see oluline, kuna see võtab väga palju aega ja kohe ei saa selgeks
- Need teadmised võiksid küll tööl aidata
- Ei ole vajalik, kuna ilma selleta saab ka hakkama

2.3 Uuringu järeldused

Uurimise tulemusel saadud andmete alusel võib teha järgmised järeldused:

- Politsei- ja piirivalvekolledži lõpetajatel on suhteliselt madalad teadmised valetamise tuvastamise valdkonnas mitteverbaalse suhtluse abil.

kuigi

- Paljude lõpetajate arvates teadmised valetamise tuvastamise valdkonnas on päris olulised
- 88% vastajatest oli selle poolt, et Politsei- ja piirivalvekolledžis võiks õpetada seda, kuidas tunda ära valetamise tunnuseid.
- Teadmised valetamise tuvastamisest võivad aidata igapäevases töös.

29 % kõikidest vastanutest olid naised. Naised on rohkem huvitatud, et kolledži lõpetajatel oleksid juba põhilised alusteadmised antud valdkonnas. Sama puudutab ka töö kohta, kuna üheksa naist neljateistkümnest on pärit sellega, et need andmed on vajalikud ka igapäevatoös.

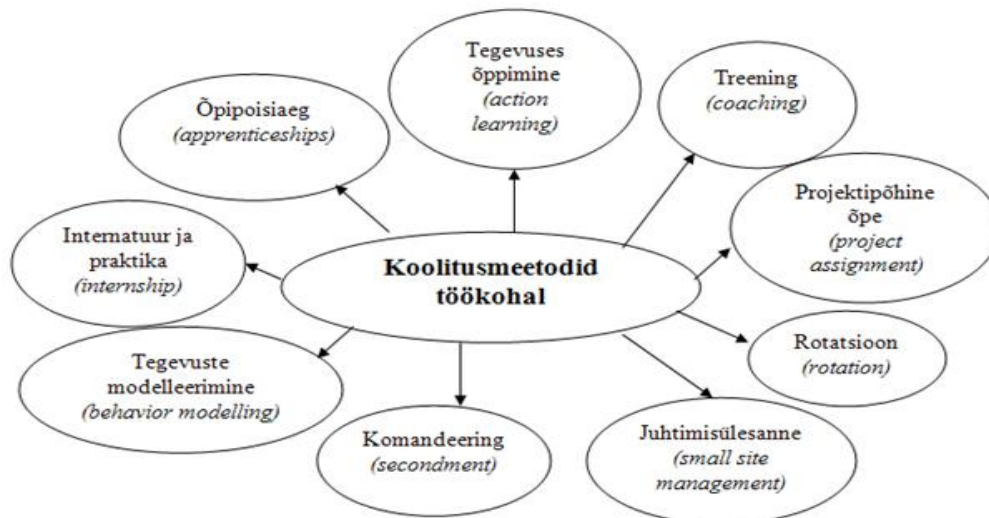
Mõned mehed arvavad, et valetamise tuvastamise teadmised ei ole olulised ning selleks ei olegi vaja õppida. Kuigi neid on väike protsent. Rohkem kui pool meestest leidis, et neid teadmisi on vaja omandada ja rakendada juba kolledži ajal.

2.4 Ettepanekud

Tuginedes küsimuste vastustele ning tehtud järeldustele soovitab autor välja töötada treeningute programmi Politsei- ja piirivalveameti töötajatele. Paljud õiguskaitseüsteemi ja riikliku julgeolekuteenuse töötajad pole saanud väljaõpet, kuidas viia läbi intervjuud või omavad eksitavat ettekujutust mingisuguste valetamise kindlate tunnuste olemasolu kohta. Veel hullem on see, et tuginedes ebakindlatele sümptomitele nad saavad harva tagasisidet, mis annaks neile teada ekslikust hinnangust, või kui tagasisidet saadakse, juhtub see nii hilja, et nad ei suuda enam meenutada, mis sundis neid sellist hinnangut andma. Politsei- ja piirivalveameti töötaja peab oskama töötada talle saabuva info kõikide liikidega. Suhtluse käigus on vajalik jälgida mitteverbaalse kommunikatsiooni vahendeid ning nende tähendust õigesti ära tunda.

Töö autori ettepanek on koolitamine töökohal. Koolitusmeetodi valik töökohal sõltub koolituse eesmärgist ehk eeldab koolituse eesmärgi sõnastamist ja alles seejärel sobiva koolitusmeetodi väljaselgitamist. Seega on sõltuvalt koolituse eesmärgist võimalik kasutada erinevaid koolitusmeetodeid. Alljärgnev joonis 5 annab ülevaate töökohal kasutatavatest

koolitusmeetoditest.

Joonis 5. Koolitusmeetodid Heve Kirikal „Personalijuhtimine“

Mitteverbaalse suhtluse valdkonnas õppimiseks soovitab töö autor kasutada treeningut.

Training (ingl.) – „treenimine, vilumuse arendamine“.

Personali koolituse valdkonnas võib sõna „treening“ formuleerida kui: treening – see on üks õpetamis- ning info edastamise vormidest.

Tavaliselt koosneb treening kahest osast – teooriast ja praktikast. Teoreetiline osa eeldab vajalike teadmiste üleandmist, harivate loengute kuulamist. Praktiline osa sisaldab endas grupiga tutvumist, inimestega suhtlemist, rolli- ja meeskonnamänge ning grupitöid.

Töö autor töötas välja võimaliku treeningprogrammi. Treening koosneb neljast moodulist, iga mooduli maht on 8 akadeemilist tundi. Koolitus aitab osalejatel aru saada miks inimesed valetavad ja miks on valetamist raske paljastada, millised on põhilised markerid, mis viitavad valetamisele, kuhu vaatab valetaja. Treening aitab arendada tähelepanu, et paremini märgata kõiki mikrosignaale.

Treeningu teema: Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Valetamise tunnused mitteverbaalses suhtlemises.

Treeningu programm.

Moodul 1. Suhtlemiskoolitus

Koolituse teemad

- Esmamulje suhtlemisel ja selle arendamine endale positiivses suunas
- Kuulamisoskus ja tähelepanu fookuse teadlik suunamine
- Suhtlemisstiilide erinevused
- Suhtlemine konfliktisituatsioonides
- Eneseväljenduse treenimine
- Enesejuhtimine pingelises suhtlemissituatsioonis

Õppemeetodid

- Interaktiivsed grupitööd
- Eneseanalüüsi harjutused
- Loovharjutused
- Praktilised harjutused osalejale suhtlemisoskuste arendamiseks

Koolitus aitab omandada praktilisi näpunäiteid kontakti loomiseks, omandada teadmisi mitteverbaalsest suhtlemisest kehakeel ja hääletoon ning arendada kuulamisoskust. Annab praktilisi näpunäiteid suurepäraseks suhtlemiseks, aitab valmistada end ette konfliktisituatsioonidega toimetulekuks ning teadvustada suhtlemiseks vajalikke teoreetilisi nüansse.

Moodul 2. Kultuuridevahelise suhtlemise praktiline koolitus

Koolituse teemad

- Teadlikkus oma kultuurilisest taustast
- Kultuuridevahelise tundlikkuse areng
- Stereotüübid
- Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine

Õppemeetodid

- Simulatsioonimängud, rollimängud ja veebipõhised mängud
- Individuaalseks ja meeskonna arenduseks koostatud mängud
- Diskussioonid
- Videotreening

Koolitus võimaldab osalejatel mõtestada kultuurilist eneseteadlikkust ja selle mõju kultuuridevahelisele suhtlemisele. Koolitus tõstab osalejate teadlikkust ja arusaama väärtustest, hoiakutest ja käitumistavadest, mis võivad esineda erinevates kultuurikeskkondades ja kuidas teha tõhusat koostööd erineva kultuuritaustaga inimestega.

Moodul 3. Mitteverbaalsed suhtlemisvahendid

Koolituse teemad

- Mitteverbaalse suhtlemise ehk kehakeele olemus
- Välimus
- Silmad, pilkside
- Kineesika ehk kehaliikumine - žestid, kõnnak
- Paralingvistiline vahend, ehk häälevarjundid (hääletoon ja tonaalsus, intonatsioon, erinevad häämitsused nagu naer, nutt, kõha, ohkimine).

Õppemeetodid

- Loeng
- Videotreening
- Praktilise ülesande lahendamine

Koolituse läbimisel osaleja omandab teoreetilisi teadmisi mitteverbaalse suhtlemise valdkonnas, oskab eristada inimeste käitumises erinevaid žeste.

Moodul 4. Valetamise tunnused mitteverbaalses suhtlemises

Koolituse teemad

- Valetamise tunnused miimikas. Mikronäoilmed, mikrosignaaliid, silmad ja pilkside
- Emotsioonid
- Kehakeel ja valetamise tunnused. Käed, jalad, hoiak, liigutused

Õppemeetodid

- Videotreening
- praktilise ülesande lahendamine
- fotomaterjalide analüüs

Neljanda mooduli tulemuseks suureneb teadmine valetamise olemusest, tekib arusaam valetamise peamistest markeritest, areneb oskus märgata signaale, mida iga valetaja esitab ning suureneb suutlikkus lugeda inimest ja tema emotsionaalset seisundit.

Treeningu programmi väljatöötamisel töö autor arvestas sellega, et antud ettepanek toob kaasa materiaalseid kulusid. Tuginedes koostatud programmile oli uuritud analoogsete koolituste hinnatase ning küsitud hinnapakumisi erinevate koolitusteenuseid pakutatavalt ettevõtelt. Allpool on välja toodud pakujate nimekiri.

Nr	Pakkuja	Hind, eur
1	OÜ Masterbroker	6 560
2	Addenda OÜ	8 236
3	MetaProfit OÜ	5 200
4	Ettevõtte soovis jääda anonüümseks	12 800
	Keskmine hinne:	8 199

Hinnad olid erinevad ning keskmine koolituse hind oli 8 200 eurot. See sisaldas 4. moodulist koolitust ühele grupile, mille maksimaalne suurus on 15 inimest, koolitaja töötasu ja transpordikulud (sissetellitud koolituse puhul), õppematerjalid, tunnistused. Lisaks sellele, tuleb arvestada koolitusega kaasnevaid kulusid: toitlustus (kohvipausid, lõuna), osalejate transpordikulud, ruumide ja esitlustehnika rent.

Kuna grupi suurus on 15 inimest, võib antud treeningule suunata korraga erinevate kordonite ja piiripunktide spetsialiste, kes igapäevases töö käigus suhtlevad erinevate inimestega.

KOKKUVÕTE

Antud lõputöö teema on „Näos ja silmade asendis ning liigutustes avalduvad valetamise tunnused”. Põhiliseks infoallikaks osutus teaduslik kirjandus mitteverbaalse suhtluse ja valetamise tunnuste teemal. Töö eesmärgiks oli uurida valetamise tunnuseid ning analüüsida PPK lõpetajate teadmisi valetamise tunnustest ning nende teadmiste vajalikkust.

Töö esimeses osas vaadeldakse mitteverbaalse suhtlemise olemust. Samuti esimeses osas keskendub autori tähelepanu valetamise tunnuste detailsemal vaatlusel. Teine töö osa on pühendatud uurimusele, mis oli läbiviidud PPK lõpetajate seas, kes lõpetasid kolledži erineval ajal nii päeva- kui ka kaugõpet. Andmete kogumiseks oli läbiviidud anketeerimine. Kokku oli küsitletud 49 inimest.

Uurimistöö käigus osutus eelnevalt püstitatud hüpotees tõesteks. Tuginedes empiirilise uurimuse tulemustele on saadud vastus töö põhiküsimustele –enamus uurimisobjektidest teab vähe mitteverbaalsest suhtlemisest.

Inimesed tihti usuvad, et on paremad valetamise paljastajad, kui valetajad. Tegelikkus aga näitab vastupidist, inimesed oskavad paremini valetada, kui aru saada, kui neile valetatakse. Paljudel ametitel on möödapääsmatult vajalik osata märgata, kui esitatav informatsioon ei vasta tõele. Vale paljastamine on õpitav oskus ning kõigile jõukohane.

Järeldused on tehtud läbiuuritud kirjanduse ja läbiviidud uuringu põhjal, mis võimaldasid töö autoril välja töötada mitteverbaalse suhtlusvahendi õppeprogrammi. Mitteverbaalse suhtlemise arendamise oskuse ja selle moodustamise probleem Politsei- ja piirivalveameti töötajatel on tänapäeval eriti aktuaalne.

Inimesed tihti eksivad esimesel tutvusel, just sellepärast, et ei omata võimalust võrrelda ning seeläbi märgata teise inimese käitumise muutusi. Ei tohi unustada, et emotsioon ei pruugi olla valetamise tunnuseks, sest mõned inimesed tunnevad ennast ebamugavalt isegi kui räägivad tõtt, vaid võib reaktsiooniks selles kahtlustamisele. Kuigi valetamise tunnuste puudumine veel ei ole tõe tunnuseks. Kunagi ei tohi teha lõplikku järeldust, kas inimene valetab või mitte ainult käitumuslikke valetamise tunnuste isiklikule interpretatsioonile toetudes. Nad peavad olema ainult hoiatuseks, et on tarvis detailsemat infot ning sügavamad juurdlust.

Paljud valetajad jäävad karistamata ainult seepärast, et mitte keegi ei võtta vaevaks neid püüda. Kui kaardi peale on pandud liiga palju, siis on mõtet teha seda rasket tööd. Valetamise tuvastamine – ei ole lihtne ja kiire protsess. Vaatamata sellele, isik kes esitab valeandmeid annab ennast ikkagi välja, kuna ei saa kontrollida ja varjata oma käitumise kõiki aspekte.

РЕЗЮМЕ

Темой данной дипломной работы является « Признаки вранья, проявляющиеся на лице, положении глаз и в движениях». Дипломная работа написана на 37 страницах и состоит из двух частей. Основными источниками информации послужили книги зарубежных авторов, а так же интернет страницы. Цели дипломной работы – исследовать признаки вранья, которые проявляются в движении, на лице и положении глаз; определить уровень знаний выпускников политехнико- пограничного колледжа в области невербального общения и области определения лжи, а так же стоит ли обучать этим знания в колледже.

В первом части работы рассматриваются сущность невербального общения и признаки проявления лжи при невербальном общении. Вторая часть работы посвящена исследованию, в котором приняло участие 49 человек, проведённому среди полицейских. В этой части представлены данные исследования и их анализ. В последней части работы приведены, возможные, способы улучшить знания в области определения лжи при невербальном общении.

Для сбора данных было проведено анкетирование. Каждый участник опроса получил анкеты, которую заполнял. При помощи интернета всего было разослано 70 анкет, из которых заполнены были 49, что составляет 70% от общего числа анкет. Анкетирование проводилось в марте 2013. Опираясь на результаты эмпирического исследования, был получен ответ на главный вопрос работы, какой уровень знаний в области определения лжи у выпускников колледжа. Выяснилось, что служащие полиции на кордонах и пунктах пересечения границы обладают довольно низкими знаниями.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Jaskolka, A. 2004. Kuidas lugeda ja kasutada kehakeelt. Tallinn: Ersen
- Ida Prefektuuri põhimäärus. Siseministri 30.09.2009 määrus nr 41, jõustunud 01.01.2010 – RTL 2009, 77, 1129
- Lewis, M., Saarni, K. 2004. In addition to Lying and Deception in Everyday Life. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак
- McKay, M., Davis, M., Fanning, P. 1995. Suhtlemisoscused. Tartu: OÜ Väike Vanker
- Navarro, J. 2010. Kehakeelest. Tõlge eesti keelde: T. Voolaid. Tallinn: Kirjastus Varrak
- Nierenberg, G. 1997. Kuidas lugeda kehakeelt. Tallinn: Tuurand
- Pease, A. 2001. Kuidas žestide järgi mõtteid lugeda kuidas. Tallinn: Kirjastus Ersen
- Walters, S. 2010. The truth about lying. Moskva: Eksmo
- Дубровский, Д. 1997. Обман. Философско-психологический анализ. Санкт-Петербург: Питер
- Костин, Д. 2008. Мини книга о признаках обмана. Санкт-Петербург: Питер
- Криминалистика: учебник/ под ред. Р.С.Белкина, Москва 2004
- Криминалистика: учебно-наглядное пособие/ под ред. В.П.Сальникова, Москва 2004
- Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. Москва, 2001.
- Фрай, О. 2006. Ложь. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак
- Шейнов, В. 1998. Скрытое управление человеком. Москва: Эксмо
- Щербатых, Ю. 2005. Искусство обмана. Москва: Эксмо
- Экман, П. 2008. Психология Лжи. Санкт-Петербург: Питер
- Экман, П. 2010. Узнай лжеца по выражению лица. Санкт-Петербург: Питер
- Экман, П. 2010. Психология эмоций. Санкт-Петербург: Питер
- Andmete kogumise meetodid. Kodulehelt www.hot.ee/uurimismeetodid välja otsitud 23.01.2013
- Eye Direction and Lying. Kodulehelt http://www.blifaloo.com/info/lies_eyes.php välja otsitud 23.01.2013
- Глаза и обман. Kodulehelt http://www.lie-emotions.com.ua/publ/glaza_lozh/1-1-0-28 välja otsitud 23.03.2012
- Софья Пушкарёва. Как распознать ложь по невербальному общению. Psüholoogia infoportalli kodulehelt <http://psyfactor.org/lib/liar3.htm> välja otsitud 23.03.2012

LISA 1. ANKEEDI KÜSIMUSED

1. Sugu
 - Mees
 - Naine
2. Vanus
3. Kuidas Teie hindate oma teadmisi mitteverbaalse suhtluse valdkonnas?
 - Suurepäraselt
 - Keskmiselt
 - Madalalt
 - Pole midagi sellest kuulnud
4. Kuidas Teie hindate oma teadmisi vale tuvastamise valdkonnas mitteverbaalse suhtluse abil?
5. Kas Teie olete märganud vestluskaaslase puhul valetamise tunnuste avaldumisi?
6. Mida Teie arvate, kas need teadmised on vajalikud politseiniku töös?
 - Jah
 - Ei
 - Ei oska vastata
7. Mida Teie arvate, kas Politsei- ja piirivalvekolledžis on vaja õpetada valetamise tuvastamist?
 - Jah
 - Ei

Kommenteerige oma vastust.